

kirjan sisällöstä. Tietokirjalle tyypillisesti varsinaisen kysymyksenasettelun puuttuminen näkyy siinä, että tekijä puhuu ennen muuta ”tarinoista” ja toteaa johdannossa valinnoensa mukaan ”myös sellaisia oikeustapauksia, jotka eivät vaatineet pyöveliä toteuttamaan rangaistusta.” (s. 12). Jo edellisessä teoksessaan Toropainen pisti menneisyyden ihmiset puhumaan vaiheistaan minämuodossa. Pidän jo tuolloin arviossani tekniikkaa historian tutkimuksessa omintakeisena (ks. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2020, 128–129). Tälläkin kertaa olisin toivonut lisäperusteita valitulle esitystavalle. Nyt moni kertoja kuvaa elämänsä haudan takaa eli kärsityn kuolemanrangaistuksen jälkeen ja on samalla aikakauden ihmiseksi liian tietäväinen ja jopa oppinut erittelemään elämänsä kulkuaan.

Mestaaajien kautta rakennettuihin lukuihin perustuva jäsenyys etenee yhtäältä kronologisesti ja toisaalta pääsääntöisesti temaatteisesti, sillä kunkin pääluvun alla esiteltävät oikeustapaustyypit edustavat eri rötöksistä tuomittuja miehiä ja naisia. Lukujen jaksotus kohdehenkilöiden mukaan on hyvä ajatus, mutta tapausten massiivinen vyörytys voi uuvuttaa innostuneimmankin lukijan. Toropainen kirjoittaa hyvää asiatekstiä, vaikka välillä tuomiokirjoille tyypillinen rönsyily ja ”tiheä kirjaus” puskevatkin läpi. Lisäksi tekstiin on jäänyt joitakin harmillisia lapsuksia: puhutaan ”kansalaisista” (po. almainen, esimerkiksi s. 16, 213), ”kämneristä” (po. kämnerinoikeus, esimerkiksi s. 78, 81, 84), ”murhasta” epäilyistä naisista (suuri osa koski ”vain” epäiltyä tappoa, esimerkiksi s. 203), ”Piteästä” (po. Piitime, s. 211). Teos olisi siten saattanut vaatia vielä yhden editointikierröksen, jonka myötä teksti olisi todennäköisesti tiivistynyt ja osa esimerkkitapauksista pudonnut kokonaan pois. Onnistunut on teokseen valittu tapa ottaa lähes joka luvun loppuun aiheeseen sopiva katkelma Maunu Eerikinpojan kaupunginlain määräyksistä. Tosin Abraham Kollaniuksen 1600-luvun puolimaissa laatiman suomenoksen kieli ei aukea aivan helposti nykyihmiselle.

Veli Pekka Toropaisen *13 pyöveliä* antaa paljon tietoja aikakauden kaupunkielämästä, mutta näkökulman ja valittujen tapausten vuoksi kuva 1600-luvun Ruotsin oloissa suuren kaupungin asukkaista ja heidän olosuhteistaan on vähintäänkin lohduton. Teos on seikkaperäinen kertomus aikakaudesta. Tulevaisuudessa lukisin Toropaiselta mielelläni tekstin, jossa hän keskittyisi yhteen tai korkeintaan muutamaan valitsemaansa tutkimuskohteeseen ja suhteuttaisi heidän vaiheitaan perusteellisemmin aiemman tutkimuksen näkemyksiin sekä tekisi vahvempia makrotasolle tähtäviä tulkintoja havainnoistaan.

Petri Karonen, Suomen historian professori
Jyväskylän yliopisto

Varhaismodernin ajan lomittunutta yhteiskunta-historiaa määrittelemässä

Raisa Maria Toivo & Riikka Miettinen (toim.):
Varhaismodernin yhteiskunnan historia. Lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin. Gaudeamus
2021. 272 s. ISBN 978-952-345-122-3.

Mahtipontisesta pääotsikostaan huolimatta arvioitava teos ei ole varhaismodernin ajan kokonaisuus, josta viimeisimpänä esimerkkinä on Eurooppaan keskittyvä *Uuden aikakauden kynnyksellä* (2018), jonka on kirjoittanut emeritusprofessori Antero Heikkinen. Molempien kansia koristaa samankaltainen Pieter Brueghel vanhemman renessanssimaalaus, mutta juuri muuta yhteistä teoksilla ei ole. Tamperelaista tutkimusperinnettä kiteyttävää artikkelikokoelmaa kuvaakin paremmin sen alaotsikko, joka painottaa lähestymistapoja ihmisten, yhteisöjen ja rakenteiden väliseen vuorovaikutukseen eli yhteiskuntahistoriaan. Seitsemän eri uravaiheissa olevaa tutkijaa reflektoi tutkimusasetelmien, lähdekritiikin, menetelmien ja teorioiden osalta viime ja/tai tulevien vuosien tutkimushankkeitaan, eikä luvuissa häivähdyksiä lukuun ottamatta tuoteta sinänsä uutta tietoa. ”Kiinnostuksen kohteena ei niinkään ole se, ’mitä varhaismoderni yhteiskunta oli’, vaan se, miten varhaismodernia yhteiskuntaa voisi hedelmällisesti tutkia.” (s. 7) Aiheiltaan itsenäiset luvut keskittyvät pääosin Ruotsin valtakuntaan.

Teos puntaroi tutkijan asemoitumista ja vastaa nykypäivän intresseistä kumpuavaan tutkimusta teorettisoivaan tarpeeseen. Näin se kehittää ”ajankohtaisia tapoja käsitteellistää uuden ajan alun yhteiskuntahistoriaa” (s. 7), eritoten ”uutta yhteiskuntahistoriaa” (s. 18). Läpi kirjan tukeudutaan laajasti kansainväliseen teoria- ja tutkimuskirjallisuuteen. Mainio johdanto ei ainoastaan taustoita kirjan lukuja vaan sitä voi lukea laajemmin puheenvuorona historian tutkimuksen tilasta ja tavoitteista suhteessa ihmiselämien ja yhteiskuntien aika- ja tilannesidonnaisuuteen.

Teos irrottautuu monoliittisestä paradigmasta, jossa varhaismodernia yhteiskuntaa tarkastellaan yksinomaan valtionrakennuksen tai modernisaation kaltaisista kehyskertomuksista käsin. Aikakautta ei nähdä hierarkkisen staattisena, mutta ei myöskään yksiselitteisen yhteisöllisenä, ja myös dualistisia vastinpareja (eliittirahvas, esikristillinen-kristillinen, epävirallinen-virallinen) murretaan. Teoksen pääteemana onkin yhteiskunnan lomittuneisuus tai punoutuneisuus (*entanglement*) eli pluralistinen yhteiskuntanäkemyksenä, joka huomioi kaikki inhimilliset, yhteisölliset, kulttuuriset ja rakenteelliset seikat sekä olosuhteet, jotka dynaamisena ja ylijärjaisena sikermänä nivoutuivat toisiinsa. Yhteiskunta

nähdään monikerroksisena ja murroksellisena. Vaikka oivaltavaa lomittuneisuuden käsitettä määritellään läpi kirjan, käytetään siitä hiukan hämäävästi useampia suomenkielisiä sanoja ja välillä käsite on lainausmerkeissä ja välillä ei.

Lomittuneessa yhteiskuntahistoriassa (s. 18) maailma ei ole samanlainen kaikille; juuri sosiaalisten identiteettien ja elämänvaiheiden tilanteisuuden ja kerroksellisuuden huomioiminen laajentaa historiallista analyysia. Useat kirjoittajista tukeutuvatkin intersektionaaliseen analyysiin muistuttaen, ettei ominaisuuksia, kuten asuinpaikka, sukupuoli, ammatti, etnisiteetti, uskonto ja kykyisyys, tulisi tarkastella vain erikseen tutkittavina muuttujina, vaan ”valtavirtaistaa” (s. 22) ne aina huomiotaviksi peruskategorioksi. Paikoin kirjan esimerkeissä eri ominaisuuksien kudelmien tulkinta jää ohueksi kohdissa, joissa kyllä luetteloidaan havaittuja kategorioita mutta ei raportoida olennaisinta, eli mitä niiden risteävyydet käytännössä tarkalleen merkitsivät.

Teoksen lähestymistavan ydin on toimijat ja rakenteet yhdistävässä vuorovaikutuksessa, jolloin tutkijan ei tarvitse tehdä valintaa mikro- ja makrotasojen välillä. Holistinen lähestymiskulma yhteiskuntaan on toki muutoinkin valtavirtaistanut. (s. 10) Keskeiseksi yksilön ja rakenteiden sekä menneisyyden ja nykytutkijan välisen suhteen selittämisen avaimeksi sovitetaan kokemushistoriaa. Aikalaisella, myös yhteisöllä, oli kokemus elämästään ja sitä määrittävistä rakenteista. Tuo kokemus (vuoro)vaikutti ihmisen tekemisiin, mikä puolestaan (vuoro)vaikutti rakenteisiin, jotka sen jälkeen koettiin taas uudella tavalla. Tätä vuorovaikutusta voidaan tutkia juuri kokemukseen kiteytyvänä prosessina. Samalla havaitaan, että myös varhaismoderni elämä oli monimutkaisempaa kuin mitä rajallisten lähdeaineistojen perusteella voisi helposti kuvitella.

Kokemuksen viitataan useissa luvuissa. Siksi professori Raisa Maria Toivon erinomaisen kokemushistorian määrittelyn ja selittävän kuvion (s. 143) olisi voinut sijoittaa jo kirjan alkupuolella. Toivo käy lävitse siirtymän kansanuskon tutkimisesta eletyn uskon(non) tutkimiseen korostaen, että uskonnon kaltaista kokonaisvaltaista ilmiötä ei tulisi erottaa muusta todellisuudesta, eikä uskoa tulisi jakaa kansanomaiseen ja viralliseen. Uskoa ja uskontoa tulisi tutkia monitahoisina jatkumoina, jotka lomittuvat osaksi yksilön elämäntulkua ja yhteiskuntahistoriaa. Juuri kokemuksessa usko yhdistyy laajemmin osaksi yksilön ajatusmaailmaa ja toimintaa sekä toisaalta heijastelee aikakauden laajempia rakenteita, kuten uskontoa.

FT, dosentti Ulla Koskinen pohtii syvällisesti vastavuoroisuuden merkitystä, pääosin 1500-luvun kirjeiden kontekstissa. Vastavuoroisuuden käsite laajentaa tutkimusta perinteisestä vuorovaikutuksen tutkimisesta, sillä se korostaa niin virallisia kuin epävirallisia lomittuneita rakenteita ja verkostoja, joissa kristillisestä perinteestä

ponnistaneella vastavuoroisuudella ylläpidettiin suhteita, mutta myös keskeisiä valtionrakennuksen perusteita – toisinaan korruptiota. Vastavuoroisuus yhdisti ihmisiä ja loi mahdollisuuksia epämuodolliseen vaikuttamiseen heikommassakin asemassa olleille, mutta se ei poistanut vallitsevia hierarkioita.

FT, tutkijatohtori Riikka Miettisen luku kuvastaa kirjan päämäärää siirtää huomiota sääty-yhteiskunnan tutkimuksessa vähemmälle jääneisiin ihmisryhmiin, kuten vammaisiin. Koska homogeneisen massan tutkiminen yksinkertaistaa kuvaamme menneisyydestä, tulee tutkittavien ihmisten joukkoa laajentaa ja toisaalta on nähtävä stereotyyppisten kategorisointien taakse. Vaikka käännöskäsitteistön soisi vakiintuvan yksiselitteisemmin suomenkielisellekin tutkimuskentälle, Miettinen käsittelee hienosti *dis/ability*-käsitteen soveltamista varhaismoderniin aikaan. Hän osoittaa, että vammaisuus koettiin eri lailla kuin nykyään eikä esimerkiksi ”kykyisyys/kyvyttömyys” työntekoon määrittynyt niinkään lääketieteellisesti vaan korostuneen sosiaalisesti.

FT Tiina Miettinen havainnoi raikkaasti paljon tutkittua perusyksikköä eli perhettä, laajemmin kotitaloutta ja sukua. Miettinen pohtii lähdekriittisesti, päätykö lähteisiin vain aikakauden patrilineaarinen perhehanne arjen todellisten perheiden sijasta. Miettisen mukaan virallinen yksiselitteisesti määritelty ja epävirallinen monitahoisempi perhe poikkesivat toisistaan, vaikkakin toisiinsa limittyen. Miettinen esittää tarpeellista kritiikkiä aineistojen digitointia ja niistä laadittavia tietokantoja kohtaan, koska ne ylläpitävät (suku)tutkimuksessa näkökulmaa tiukasta perhemallista, joka ei huomioi sitä, että kotitaloudessa saattoi asua useita sukupolvia monista perheistä, ja että normatiivisen isännän lisäksi nuoremmalla sukupolvella ja naisilla/leskillä saattoi olla keskeinen rooli arjessa.

FT, tutkijatohtori Maija Ojala-Fulwood tarkastelee liikkuvuutta elämäntulkumenetelmän avulla. Lisäksi hän hyödyntää intersektionaalista asetelmaa, jossa liikkumiseen vaikuttivat normien lisäksi yksilön ominaisuudet, kuten ikä, sukupuoli ja siviilisäätty, mutta myös keskenään risteävät ominaisuudet, kuten status, tietotaidot ja kyvykkyys. Paljon tilaa saavaa käsityöläisten liikkuvuutta on tutkittu, mutta heidän ja etenkin naisten osalta yhä useampien lomittuneiden ominaisuuksien analysointi laajentaa käsitystä liikkuvuuden lainalaisuuksista. Luvussa mainitun manttaaliluettelon vakiintuneempi suomennos on henkikirja.

FT Ella Viitaniemi esittelee varhaisen kansalaisuuden käsitteen 1700-luvun kontekstissa. Tuolloin paikallinen päätöksenteko syvenyi sekä talonpoikien osallistumisoikeuden vahvistumisena että vaalilainsäädäntönä siirryttäessä yksimielisestä päätöksenteosta enemmistö-päätöksiin, minkä Viitaniemi tulkitsee demokraattisen äänestyskäyttäytymisen synnyksi. Kielikuvat siirtymästä ”yhteisöllisestä toimijuudesta” (s. 162) yksilölliseen

demokratiakehitykseen 1700-luvulle ovat hieman jyrkiä: kuten että papinvaaleissa enemmistöpäätöksiin siirtyminen olisi tarkoittanut äänestäjän olevan ”äänioikeutettu yksilö” eikä edeltävien vuosisatojen ”harmaata rahvasta tai alistettu alamainen” (s. 168); tai että vasta julkisiin hankkeisiin liittynyt tiedonvälityksen monipuolistuminen ja edistysusko ”herättivät paikallisyhteisöt ajattelemaan omaa parastaan” (s. 177). Vaikka hyötyajattelun paikallisia suurhankkeita ja mukaan ottavaa papinvaali- ja pitäjänkokousjärjestelmän kehitystä on syytä korostaa, ei 1700-luvun erityisyyttä tarvitsi perustella liiaksi aiempien vuosisatojen ihmisten ja instituutioiden toimijuutta ja rationaalisuutta väheksymällä. Teksti poikkeaa kuitenkin muiden lukujen tavoitteesta välttää näennäistä vuosisataperiodisointia.

Viitaniemi painottaa osuvasti, että julkisen tilan kehitystä 1700-luvulla ei tulisi nähdä ainoastaan kaupunkiporvariston ja sanomalehtien muodostamana ilmiönä, vaan se ilmeni myös maaseudulla ja suullisen kulttuurin piirissä. Maaseudullakin papisto julisti kuulutuksia, vähäisiä sanomalehtiä luettiin ääneen laajemmalle yleisölle, keskusteltiin ja tehtiin päätöksiä alati isommista paikallishankkeista. Toisekseen paikallistasolta kerättiin monenlaista tietoa katselmuksin ja tarkastuksin sekä laadittiin valituksia. Ilman kirjallistakin tiedonvälitystä aikalaiset tiesivät ja keskustelivat naapuripitäjien hankkeista ja päätöksistä.

Monet teoksen käsitteistä ovat anakronistisia, mutta kirjoittajat ovat pääosin hereillä kirjoittaen tämän rehellisesti auki, jolloin ongelma tulee kierrettyksi. Toimivana esimerkkinä FT Kaarle Wirta hyödyntää yrittäjä/yrittäjyys-käsitettä purkaen osiin sen nykymerkitykset, erilaiset määritelmät ja sovittamisen varhaismodernin ajan tutkimiseen. Avoimesti pohtien yrittäjyyden metakäsitteen avulla havaitaan ilmiöitä, jotka menneisydessä ovat olleet eritavoin sanoitettuja ja normitettuja, mutta jotka silti ovat yllättävän lähellä nykykäytänteitä. Wirta havainnollistaa, että yrittäjyyteen ei kuulunut vain taloudellisen edun tavoittelu, vaan esimerkiksi sosiaalisen pääoman ja aseman sekä tietotaitojen hankkiminen, myös informaation kontrollointia ja väkivaltaa apuna käyttäen.

On haastavaa tutkia menneisyyttä, jossa jatkuvassa vuorovaikutuksessa kaikki vaikutti kaikkeen (s. 213). Kirjaa lukiessa tuleekin selväksi yhteiskunnan lomittuneisuus, kun se on esitetty sekä lähtökohtana, tutkimuskohteena että lopputulemana. Jatkoissa kaikkien tätä tärkeää näkökulmaa hyödyntävien onkin syytä pohtia, kuinka vältetään kehäpäätelmän riski tai mitä täsmällistä menneisyydestä lopulta pystytään sanomaan, jos kaikki oli nivoutunut. Olennaista onkin löytää analyttinen tasapaino menneisyyden moniulotteisuuden ja havaittavissa olevien lainalaisuuksien välillä sekä pystytävä osoittamaan konkreettisesti, mitä ihmiselon moninaisuus oli käytännössä. Tässä teos onnistuu pääosin

hienosti, mutta paikoin jäädään odottamaan tulkintoja laajemmasta lähde-empiriasta.

Lukijaa haastava teos sopii muillekin kuin varhaismodernista tai ylipäätään vain historiasta kiinnostuneille tutkijoille ja edistyneille opiskelijoille, koska siinä käsitellään useita pinnalla olevia humanistis-yhteiskuntateollisia teorioita. Kirjoittajat korostavat terveen itsetuntoisesti, ettei historiantutkimus vain lainaa lähtieteiltä, vaan se taustoittaa ja testaa teorioiden ja käsitteiden toimivuutta menneisyyteen sekä kehittää niitä itse. Tekijät sitovat tutkimusaiheensa innostavasti nykyaikaan, korostaen varhaismodernin ajan merkityksellisyyttä nykyihmiselle.

Petteri Impola, FM
Jyväskylän yliopisto

Vanhempiin kohdistunut väkivalta historiassa

Marianna Muravyeva & Raisa Maria Toivo (toim.): **Parricide and Violence Against Parents Throughout History. (De)Constructing Family and Authority?** Palgrave Macmillan 2018. 267 s. ISBN 9781349949977.

Marianna Muravyeva, Phillip Shon & Raisa Maria Toivo: **Parricide and Violence Against Parents. A Cross-cultural View Across Past and Present.** Routledge 2021. 253 s. ISBN 978-1315-1701-14.

Tässä kirja-arviossa tarkasteltavat kaksi teosta käsittelevät aihetta, johon historiantutkijat ovat kiinnittäneet verrattain vähän huomiota: vanhempiin kohdistunutta väkivaltaa. Vanhempiin kohdistuva väkivalta koskee eri ikäisiä ja eri elämänvaiheissa olevia uhreja ja tekijöitä, mutta valtaosa siitä on nuorten tai aikuisten ihmisten toisiin aikuisiin ihmisiin kohdistamia tekoja. Väkivaltaa on tutkittu erilaisista historiallisista näkökulmista paljon, mutta vanhempiin kohdistunutta väkivaltaa ovat käsitelleet lähinnä kriminologit ja psykiatrit. Nyt aiheesta on ilmestynyt kaksi tärkeää englanninkielistä teosta. Marianna Muravyevan ja Raisa Maria Toivon (2018) toimittama teos on historiaan painottuva artikkelikokoelma. Myravyevan, Phillip Shonin ja Toivon kirja (2021) on puolestaan historiallis-kriminologisella otteella tehty poikkitieteellinen synteesi, joka pohjautuu kattavaan määrään aikaisempaa tutkimusta aiheesta. Molemmat teokset osoittavat perusteellisesti, kuinka monimuotoinen ilmiö vanhempiin kohdistunut väkivalta on.

Ensimmäinen kirja on alueellisesti, kulttuurisesti ja ajallisesti kattava tutkittavien aikakausien tosin painottuessa 1600–1800-luvuille. Artikkelit nojautuvat tapaustutkimuksiin, joiden kautta tutkijat tarkastelevat vanhempiin kohdistunutta väkivaltaa esimerkiksi Bri-